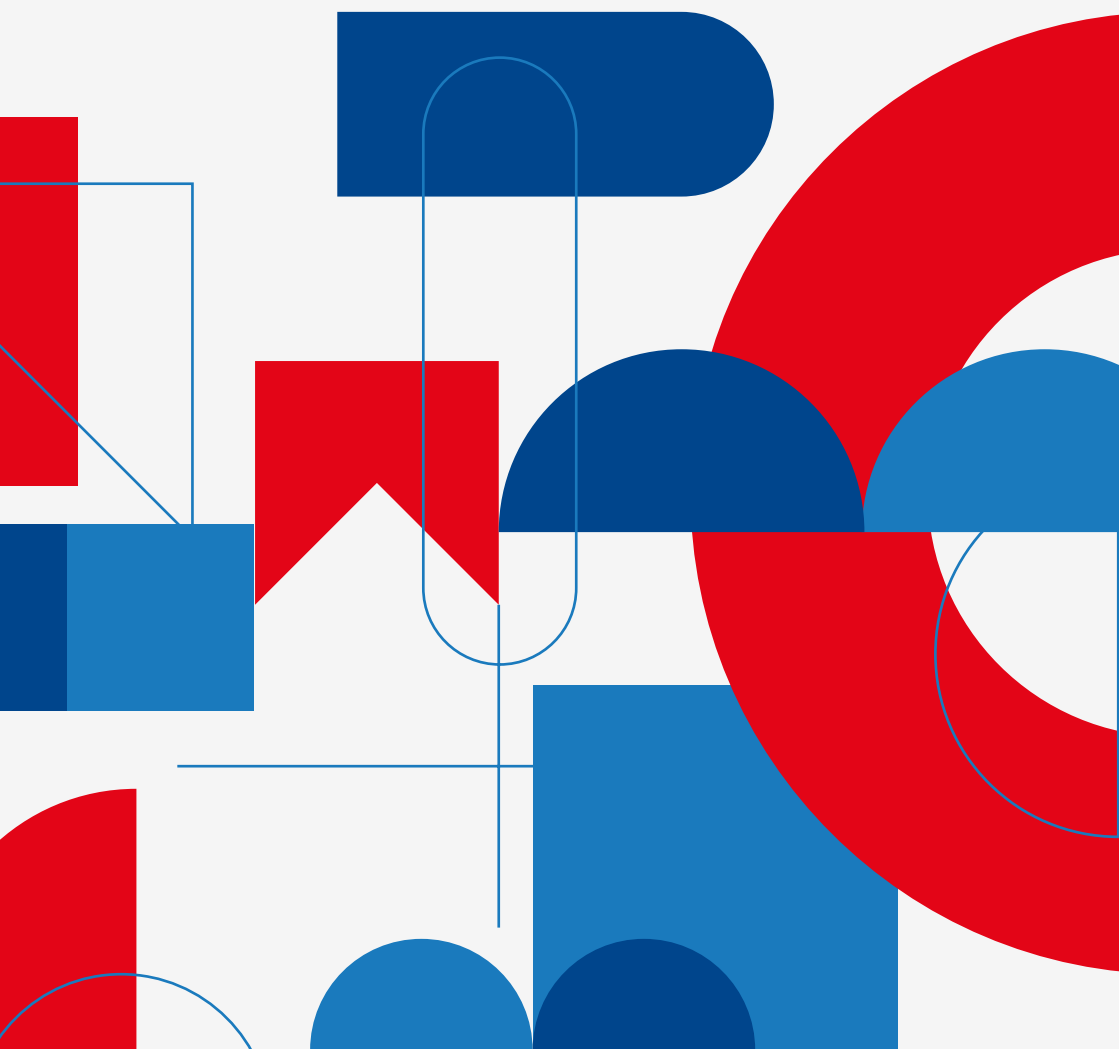

Čo je diskriminácia?

Norway grants

Čo je diskriminácia?

Spracovala: Eva Riečanská

Spolupracovala: Peter Vittek

Grafická úprava: Mariana Mažgútová

Vydavateľ: **Utopia**, Lipského 2, 84101 Bratislava, Slovakia

<http://nova.utopia.sk>

Vyšlo v roku 2024.

Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto publikácia a jej jednotlivé časti podliehajú licencií Creative Commons 4.0 a je ich možné použiť v nezmenenej podobe na nekomerčné účely, s uvedením autorstva a zachovaním licencie.

Publikácia vznikla v rámci projektu „Emancipované rómske ženy bojujú proti diskriminácii“, ktorý bol podporený z Nórskeho fondu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Partneri projektu:

Únia rómskych materských centier (ÚRMC)

<https://uniaromskychmaterskychcentier.webnode.sk/>

Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger/Svojpomoc pre migrantov a utečencov (SEIF)

<https://seifnorge.wpcomstaging.com/>

Obsah

Niekoľko všeobecných definícií.....	3
Diskriminácia je u nás zakázaná.....	3
Všetky a všetci máme právo na ochranu pred diskrimináciou.....	4
Ďalšie formy diskriminácie uvedené v Antidiskriminačnom zákone.....	6

1. Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.

2. Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zväčšovať alebo znevýhodňovať.

Ústava Slovenskej republiky

Čo je diskriminácia?

Niekoľko všeobecných definícií

Diskriminácia je znevýhodňovanie, obmedzovanie, **nepriaznivé alebo nerovnaké zaobchádzanie s jednotlivými ľuďmi alebo skupinami**, ktoré sa deje z dôvodu ich pohlavia a/alebo rodu (teda napr. či je niekto muž alebo žena), farby pleti, jazyka, veku, sexuálnej orientácie, viery, náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, majetku alebo iného sociálneho postavenia.

K diskriminácii dochádza v prípadoch, keď sa s určitou osobou zaobchádza rozdielne ako s inou osobou, ktorá sa nachádza v porovnateľnej situácii a deje sa tak bez objektívneho a náležitého zdôvodnenia, len na základe toho, kým tieto osoby sú.

Diskrimináciou je každý nerovnaký – väčšinou poškodzujúci – prístup k ľuďom založený na neopodstatnených dôvodoch – teda dôvodoch, ktoré nesúvisia s ich priamym konaním a správaním sa, zo strany štátu alebo iných ľudí, ktorí majú právomoci a moc rozhodovať o životoch iných.

Diskriminácia je **neodôvodnené rozdielne zaobchádzanie, ktoré je pre osobu, ktorej sa týka, nepriaznivé.**

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti. *Antidiskriminačný zákon*

Diskriminácia je u nás zakázaná

Zákaz diskriminácie u nás platí v oblastiach:

- zdravotnej starostlivosti
- sociálneho zabezpečenia
- vzdelávania – školstva
- pracovnoprávných vzťahov a obdobných právnych vzťahov
- poskytovania tovarov a služieb, vrátane bývania, ktoré sú verejnosti poskytované právnickými a fyzickými osobami – podnikateľmi a podnikateľkami

Zákaz diskriminácie znamená, že s vami nemožno zaobchádzať horšie v porovnaní s inými ľuďmi len preto, že máte nejaké osobné charakteristiky, teda ste tým, čím ste ako ľudská bytosť.

Najčastejšími dôvodmi, na základe ktorých je diskriminácia zakázaná, sú **pohlavie alebo rod,¹ rasa (alebo presnejšie: farba pokožky) a etnický pôvod, náboženské vyznanie alebo viera, vek, zdravotné znevýhodnenie, sexuálna orientácia či jazyk**. K diskriminácii však môže dochádzať aj z mnohých iných dôvodov, napríklad na základe politického alebo iného zmýšľania, sociálneho pôvodu, majetkových pomerov alebo genetických znakov. **Výpočet dôvodov nie je konečný.**

K diskriminácii môže dochádzať aj na základe viacerých dôvodov zároveň. V tomto prípade hovoríme o **viacnásobnej diskriminácii**. Znamená to, že osoba, ktorú diskriminujú kvôli príslušnosti k etnickej menšine, môže zároveň zažívať diskrimináciu na základe jej rodu a pohlavia, sexuálnej orientácie, veku atď. Vzniká tak viacero vrstiev znevýhodňovania, útlaku a marginalizácie.

Svetová konferencia OSN o postavení žien v roku 1995 upozornila na skutočnosť, že ženy, okrem toho, že sú diskriminované na základe ich pohlavia a rodu, zároveň čelia rôznym formám znevýhodňovania pre svoj vek, zdravotný stav, sociálne a majetkové postavenie, etnickú príslušnosť a farbu pokožky, či sexuálnu orientáciu.

Príklad

Mladá Rómka môže zažívať diskrimináciu pri hľadaní zamestnania, pretože je príslušníčkou rómskej menšiny a musí čeliť negatívnym stereotypom a predsudkom o „lenivých a nespoľahlivých Rómoch“. Zároveň je diskriminovaná preto, že je mladá, a teda „neskúsená“ a aj preto, že je žena a „určite sa čoskoro vydá a bude mať deti“. V jej individuálnom prípade sa prelínajú etnické, vekové a rodové stereotypy a predsudky, na základe ktorých vzniká diskriminácia a ktoré ovplyvňujú aj životy mnohých ďalších mladých ľudí (predpokladaná neskúsenosť), žien (predpokladané materstvo) a ľudí z rómskej menšiny (predpokladaná lenivosť a nespoľahlivosť).

Všetky a všetci máme právo na ochranu pred diskrimináciou

Máte právo uplatňovať si svoje ľudské práva na základe princípu rovnosti s inými ľuďmi, čiže máte právo na rovné zaobchádzanie. Znamená to tiež, že máte právo na ochranu pred diskrimináciou.

Žiaľ, prípady diskriminačného zaobchádzania sa vyskytujú v mnohých životných situáciách a sú spôsobované rovnako verejnými aj súkromnými inštitúciami či osobami. Diskriminácia je v našej spoločnosti hlboko zakorenená. Preniká do mnohých sfér života spoločnosti, vrátane štátu a jeho organizácií. Stáva sa, že ani ľudia, ktorí sú jej vystavení, si jej existenciu celkom neuvedomujú. Je však dôležité, aby ste boli schopní rozoznať diskrimináciu a vedeli, ako môžete ochrániť svoje práva.

1 Rozdielom medzi pohlavím a rodom a aj diskriminácii na ich základe sa podrobnejšie venuje publikácia *Násilie na ženách sa týka nás všetkých*. Dostupná na: roots.utopia.sk

Niekedy je diskriminačné správanie zrejmé, častokrát je však menej viditeľné alebo nie úplne priame. Hovoríme preto o priamej a nepriamej diskriminácii.

Štát má povinnosť ochraňovať ľudí pred prejavmi neznášanlivosti a násilím. Má tiež povinnosť zabezpečiť podmienky na to, aby ľudia mohli realizovať svoje základné práva a slobody bez nezákonného obmedzovania zo strany iných. Ak štát zlyháva pri realizácii tejto povinnosti, môžeme hovoriť o diskriminácii.

Priama diskriminácia

Priamou diskrimináciou je konanie, ktorým niekto priamo znevýhodňuje určitú osobu.

Niekoľko príkladov

- uprednostnenie mladšej uchádzačky o zamestnanie pred staršou, hoci staršia uchádzačka lepšie spĺňa kritériá pre prijatie do zamestnania.
- rozviazanie pracovného pomeru so zamestnancom po tom, čo zamestnávateľ zistil, že tento zamestnanec je moslim.
- muž zarába viac než žena, hoci obaja vykonávajú rovnakú prácu.
- odmietnutie ošetrovania alebo poskytnutie horšej zdravotnej starostlivosti pacientke alebo pacientovi pre ich príslušnosť k určitej etnickej skupine alebo pre ich sexuálnu orientáciu.
- odmietnutie vstupu na kúpalisko alebo do reštaurácie ľuďom s tmavšou farbou pokožky.
- uchádzačovi alebo uchádzačke o štúdium odmietnu zápis do súkromnej školy len z dôvodu jeho/jej etnického pôvodu, pretože riaditeľka alebo zriaďovateľ sa domnieva, že rodičia ostatných študentov a študentiek by namietali proti prítomnosti danej osoby na vyučovaní.
- zaraďovanie detí do špeciálnych tried len na základe ich etnicity.
- ženu prepustia z práce, pretože otehotnela.
- pracovné inzeráty typu: hľadáme upratovačku, príjmemu muža na miesto riaditeľa.

Nepriama diskriminácia

Nepriama diskriminácia má mnoho podôb. Môže to byť zdanlivo neutrálne správanie, rozhodnutie, predpis, pokyn alebo aj zaužívaný postup, ktorý bezdôvodne znevýhodňuje nejakého človeka alebo určitú skupinu ľudí, hoci na prvý pohľad nie je proti nikomu namierený. Nepriama diskriminácia je teda niečo, čo navonok môže vyzerať ako rovnaké zaobchádzanie, avšak pri bližšom skúmaní má diskriminačný efekt.

Niekoľko príkladov

Nepriamou diskrimináciou by mohla byť napríklad situácia, kedy by sa zamestnávateľ rozhodol poskytovať rôzne úľavy a zvýhodnenia partnerom a partnerkám zamestnankýň a zamestnancov, ktorí sú s týmito partnermi a partnerkami zosobášení. Navonok je toto

zaobchádzanie neutrálne: každý sa predsa môže oženiť alebo vydať. Keď sa však na takéto rozhodnutie pozrieme bližšie, zistíme, že v skutočnosti túto možnosť nemá každý: geovia a lesby, ktorým slovenský právny poriadok neumožňuje uzatvárať manželstvá a ani uzatvárať žiadne iné oficiálne zväzky, by boli takýmto opatrením znevýhodnení a znevýhodnené. Takéto zaobchádzanie by zároveň znamenalo priamu diskrimináciu z dôvodu rodinného stavu, ktorá je v slovenskom pracovnom práve zakázaná.

Za nepriamu diskrimináciu by sa dalo považovať napríklad rozhodnutie zamestnávateľa, že na firmou poskytovaných školeniach sa môžu zúčastňovať iba zamestnanci a zamestnankyne, ktoré v podniku pracujú na plný úväzok. Ak však na polovičný úväzok pracujú vo firme prevažne ženy, je takéto rozhodnutie diskriminačné.

Ako prípad nepriamej diskriminácie označil Európsky súd pre ľudské práva v roku 2007 aj používanie testov, na základe ktorých sa v Českej republike deti umiestňovali do špeciálnych škôl. Súd dospel k záveru, že existuje nebezpečenstvo, že testy boli neobjektívne a že výsledky neboli analyzované s prihliadnutím na osobitosti a osobitné vlastnosti rómskych detí, ktoré ich absolvovali. Testy nebrali do úvahy, že rómske deti nemusia dostatočne ovládať češtinu a že mnohé majú, v porovnaní s nerómskymi deťmi, aj obmedzenejší prístup k predškolskej príprave a že nemajú dostatočnú skúsenosť ani s testovaním ako takým. V dôsledku toho bola pri rómskych deťoch podstatne vyššia pravdepodobnosť, že v testoch budú mať horší výsledok, čo v skutočnosti aj mali. V dôsledku diskriminačne zostavených testov sa 50 až 90 % rómskych detí ocitlo v špeciálnych školách, teda mimo hlavného vzdelávacieho systému.²

Ďalšie formy diskriminácie uvedené v Antidiskriminačnom zákone

Obťažovanie

Obťažovanie je také správanie, ktoré narúša vašu ľudskú dôstojnosť: teda keď s vami zaobchádzajú nepríjemne, urážlivo či ponižujúco. V zákone je obťažovanie definované ako „také správanie, v dôsledku ktorého dochádza alebo môže dôjsť k vytváraniu zastrašujúceho, nepriateľského, zahanbujúceho, ponižujúceho, potupujúceho, zneuctujúceho alebo urážajúceho prostredia, a ktorého úmyslom alebo následkom je alebo môže byť zásah do slobody alebo ľudskej dôstojnosti.“

Príkladom môže byť ponižujúce zaobchádzanie spolupracovníčok s rómskou kolegyňou, jej verejné obviňovanie z drobných krádeží, odmietanie zdieľania spoločnej skrinky či stola, trúsenie ironických poznámok, ohováranie pred nadriadenými, ale aj rozprávanie rasistických vtipov a pod. Správanie zapríčinené predsudkami a netoleranciou tak prechádza do jednej z foriem diskriminácie.

Obzvlášť závažnou formou obťažovania je **sexuálne obťažovanie**, ktoré väčšinou zažívajú ženy a je zároveň jednou z foriem rodovo podmieneného násillia páchaného na ženách a porušovaním ľudských práv žien.³ Výskumy tiež ukázali, že sexuálnemu obťažovaniu

2 Vid: Príručka o európskom antidiskriminačnom práve. Dostupné na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018_sk.pdf

3 Tejto téme sa podrobnejšie venuje publikácia *Násillie na ženách sa týka nás všetkých*. Dostupná na: roots.utopia.sk

často čelia aj ľudia s neheterosexuálnou orientáciou (gejovia a lesby) a transsexuálni/transrodoví ľudia a rodovo nebinárne osoby. Sexuálnym obťažovaním môže byť napríklad aj „dekorovanie“ kancelárií kalendármi a plagátmi s fotografiami nahých žien a pod.

Sexuálne obťažovanie môže mať rôzne podoby. Vždy však ide o správanie, ktoré je vnímané ako urážlivé, nevhodné alebo nevitane. Jeho základnou črtou je, že vytvára atmosféru, ktorá obťažované osoby neustále stavia do pozície sexuálneho objektu a obracia pozornosť na ich pohlavné a telesné charakteristiky.

Príkladom sú urážlivé a obťažujúce poznámky a vtípy o mužoch a ženách, alebo o „homosexuáloch“, rozprávanie sexuálne ladených príbehov a pod. Sexuálnym obťažovaním môže byť napríklad aj posielanie SMS správ kolegyniam alebo kolegom o sexuálnych preferenciách.

Pod sexuálne obťažovanie spadá aj **sexuálny nátlak a nevitaná sexuálna pozornosť**.

Príkladom sexuálneho nátlaku je obťažovanie ako „výmenný obchod“, či hrozba fyzickým a sexuálnym násilím. Príkladom obťažovania ako „výmenného obchodu“ (tzv. *quid pro quo*, čiže „niečo za niečo“) môže byť udržanie si zamestnania či určitej pracovnej alebo verejnej pozície, umožnenie postupu v zamestnaní, umožnenie prístupu k zamestnaniu alebo rôznym službám (zdravotná starostlivosť, bývanie a pod.). Takáto forma obťažovania (a teda diskriminačného správania) sa vyskytuje v situáciách, keď je obťažovaná osoba v podriadenom postavení voči človeku, ktorý ju obťažuje, napr. na pracovisku, v škole a pod.

Príkladom nevitanej sexuálnej pozornosti môže byť pozývanie na stretnutie (aj keď pozývaná osoba nemá o stretnutie záujem), snahy o nadviazanie intimného kontaktu, či nevitány rozhovor o sexuálnych praktikách, nevyžiadané a nevhodné sugestívne verbálne a neverbálne prejavy sexuálneho charakteru ako potľapkávanie po zadku, nechcené dotyky, cmukanie, hvízdanie, komentovanie častí tela a pod.

Pokyn a nabádanie na diskrimináciu

Je protiprávne niekomu prikazovať, aby iného diskriminoval, alebo ho na takéto správanie nahovárať. Príkladom môže byť príkaz majiteľa hotela zamestnancovi, aby neubytoval pár gejov.

Neoprávnený postih

Pod neoprávneným postihom rozumieme protiprávne potrestanie osoby, ktorá sa vo svojom mene alebo v mene niekoho iného sťažuje na diskrimináciu na kompetentných miestach alebo sa obráti na súd so žalobou, prípadne svedčí v prospech diskriminovanej osoby.

Neoprávnený postih je správanie, ktoré je pre osobu, ktorej sa týka, nepriaznivé a priamo súvisí:

- s domáhaním sa právnej ochrany pred diskrimináciou (vo svojom mene alebo v mene inej osoby)
- s podaním svedeckej výpovede alebo vysvetlenia alebo súvisí s inou účasťou tejto osoby v konaní vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania
- so sťažnosťou namietajúcou porušenie zásady rovnakého zaobchádzania

Príklad

Neoprávněným postihom by bolo, keby sa kolega zastal svojej rómskej kolegyne, dosvedčil by na súde, že s ňou zaobchádzali v práci diskriminačne a žalovaná firma by ho následne preradila na slabšie platenú pozíciu alebo prepustila.

Diskriminovať možno aj právnickú osobu

Podľa antidiskriminačného zákona sa diskriminovaným subjektom môže stať nielen jednotlivec či skupina jednotlivcov, ale aj právnická osoba, t.j. napríklad občianske združenie či iná organizácia. Príkladom môže byť, keď prenajímateľ kancelárskych priestorov odmietne prenajať kanceláriu rómskemu občianskemu združeniu, pretože nechce „mať budovu plnú cigánov“. Občianske združenie môže prenajímateľa žalovať z dôvodu diskriminácie.

Niekoľko ďalších príkladov na ilustráciu, čo je (a čo nie je) diskriminácia

- Ak majú susedský spor dve rodiny, z ktorých jedna je rómska a druhá nerómska, nie je to diskriminácia. Takýto konflikt môže byť veľmi vážny a môže skončiť aj na súde, ale nedá sa v ňom vidieť diskrimináciu, lebo obe rodiny sú si vo svojich vzťahoch rovné a žiadna nie je od tej druhej závislá.
- Ak neonacisti čmárajú po stenách v meste rasistické nápisy, ide o prejav neznášanlivosti, ktorý je u nás protiprávny. Môže ísť napríklad o trestný čin hanobenia rasy či národa, ale nie je to diskriminácia. Za diskrimináciu však môžeme považovať napríklad situáciu, kedy dieťa v škole rasisticky šikanujú spolužiaci či spolužiačky za to, že má tmavú farbu pleti a pedagogický zbor či vedenie školy im v tom nezabránia. K diskriminácii tu môže dochádzať zo strany školy (pretože nie je schopná zabezpečiť dieťaťu ochranu pred šikanovaním a teda ho znevýhodňuje v porovnaní s inými žiakmi a žiačkami), ako aj zo strany šikanujúcich spolužiakov a spolužiačok.
- Ak skupinka neonacistov zmláti na rockovom koncerte študenta tmavej pleti preto, že sa im nepáči, že je černocho a spôsobí mu také zranenia, že sa musí zotavovať v nemocnici, dopustí sa trestného činu ublíženia na zdraví. Ak ale polícia, vyšetrovateľ či vyšetrovatelka alebo sudca či sudkyňa kvalifikujú tento čin len ako priestupok a páchatelia vyviaznu s minimálnymi trestmi, môžeme hovoriť o diskriminácii, lebo štát nie je schopný alebo ochotný zabezpečiť ochranu zdravia a bezpečnosti jednej skupine obyvateľstva.

Existujú však prípady, kedy rozdielne zaobchádzanie zo strany štátu či súkromných osôb je racionálne odôvodnené a v danej situácii nevyhnutné. Vtedy takéto rozdielne zaobchádzanie nie je považované za diskrimináciu.

Príklad

Diskrimináciou nie je, ak rómsky folklórny súbor vypíše konkurz na spevákov alebo speváčky či tanečníkov a tanečnice a požaduje, aby uchádzačky a uchádzači boli príslušníkmi/príslušníkmi rómskeho etnika. Prečo? Lebo podmienka etnickej či národnostnej príslušnosti a tým aj vzťahu ku kultúre istého etnika je tu nevyhnutná a racionálne odôvodnená.

AKO SA BRÁNIŤ

Voči diskriminácii sa môžete brániť:

- **podaním sťažnosti zodpovednej nadriadenej osobe či zriaďovateľovi:**
  - v prípade, že k diskriminácii došlo na pracovisku, môžete podať sťažnosť nadriadenému či zamestnávateľovi
  - v prípade, že k diskriminácii došlo v školskom zariadení, môžete podať sťažnosť vedeniu školy a/alebo jej zriaďovateľovi
- **podaním podnetu správnenému orgánu:**
  - v prístupe k tovarom a službám na Slovenskej obchodnej inšpekcii (<https://www.soi.sk/sk/Podavanie-podnetov-staznosti-navrhov-a-ziadosti-soi>)
  - v oblasti vzdelávania Štátnej školskej inšpekcii (<https://www.ssi.sk/>)
  - v oblasti pracovno-právnych vzťahov Národnému inšpektorátu práce (<https://www.ip.gov.sk/>)
- **podaním žaloby podľa antidiskriminačného zákona** na príslušnom súde⁴ – v súdnom konaní sa môžete domáhať napríklad:
  - odstránenia diskriminácie
  - ospravedlnenia
  - finančného odškodnenia za diskrimináciou spôsobenú ujmu

Bezplatné právne poradenstvo

- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (<https://www.snsjp.sk/>)
- Poradňa pre občianske a ľudské práva (<https://poradna-prava.sk/>)
- Centrum právnej pomoci (<https://www.centrumpravnejpomoci.sk/>)

Zdroje, z ktorých sme pri príprave tejto brožúrky čerpali:

<http://diskriminacia.sk>
<https://www.humanrightsguide.sk/oblasti/diskriminacia>
<https://horizontalneprincipy.gov.sk/diskriminacia>
<https://poradna-prava.sk/publikacie/povedzme-nie-diskriminacii-2/>
<https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2023/01/MANUAL-2022-web.pdf>

4 <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/prislusnost-sudov-sr/?>

Norway
grants

Publikácia vznikla v rámci projektu „Emancipované rómske ženy bojujú proti diskriminácii“, ktorý bol podporený z Nórskeho fondu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Ak sa chcete dozvedieť viac o programoch a projektoch financovaných z Nórskeho grantov na Slovensku, navštívte stránku www.norwaygrants.sk.

Ďalšie informácie o projekte nájdete na stránke roots.utopia.sk.

Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

